

ЗОРАН РАНКОВИЋ  
zrankovic@bfspc.bg.ac.rs  
<https://orcid.org/0000-0003-2333-5527>

МАЈА АЅИМОВИЋ  
macimovic@bfspc.bg.ac.rs  
<https://orcid.org/0000-0001-7395-8437>

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ  
ПРАВОСЛАВНИ БОГОСЛОВСКИ ФАКУЛТЕТ  
БЕОГРАД

УДК: 091=163.41(4):004.352.22  
939.253:004.352.22(497.11)  
271.222(497.11)-772-9

[https://doi.org/10.18485/pbf\\_srteox.2024.21.4](https://doi.org/10.18485/pbf_srteox.2024.21.4)

## Средњовековна српска библиотечка и архивска грађа: теренско истраживање и дигитализација\*

*Сажетак:* Током година, библиотеке и архиви све више преводе рукописе у дигитални формат. Иновативне технологије које се користе у процесу дигитализације показале су се као кључне у заштити и презентацији националног културног наслеђа. Из тог разлога оне су од виталног значаја и треба их користити. Дигитализација вредне националне библиотечке и архивске грађе пружа могућности за њихово дуготрајно чување, промоцију, брз и лак приступ широј публици и истраживачима, чиме се омогућавају услови за квалитетно даље проучавање. Како су специфичности истраживања библиотечких и архивских фондова ограничене временом и простором, управо дигитализацијом таквог материјала обезбеђено је да се временски оквири продуже, услови рада поједноставе и тако омогуће евентуалне промене првобитно уочених утисака истраживача током истраживања. Претпоставља се да је у библиотечким фондовима широм света сачувано неколико хиљада српских средњовековних рукописа и још више архивске грађе.

У овом раду биће приказана теренска искуства у дигитализацији српских средњовековних рукописа и њихови дугорочни циљеви. Такође, указаће се на могућности презентовања дигиталних записа културног наслеђа Србије сачуваног широм света.

*Кључне речи:* библиотека, средњовековни српски рукописи, инкунабуле (старе штампане књиге), архивска грађа, Библиотека српске патријаршије.

---

\* Овај рад настао је у оквиру пројекта бр. 179078 („Српска теологија у двадесетом веку: фундаменталне претпоставке теолошких дисциплина у европском контексту – историјска и савремена перспектива“), који финансира Министарство науке, технолошког развоја и иновација Републике Србије.

## Увод

Остварење мисије савремених библиотека захтева примену најразличитијих знања – од историјских, археографских, лингвистичких, преко социолошких и епистемолошко-организационих, до менаџерских и информатичких. Овим се потврђује да је неопходна интердисциплинарност библиотекарства. Бавећи се писаном баштином, библиотекарство подсећа на комплексна знања неопходна за разумевање и преношење порука из прошлих времена, али и на неопходну примену информационо-комуникационе технологије коју намеће опредељење за општу доступност грађе. Ово је важно напоменути јер је управо трансмисија рукописа омогућила европским народима да постану баштинници непроцењивих цивилизацијских вредности. Стога годинама уназад библиотеке и архиве, схватајући значај дигитализације, све више своју богату рукописну грађу преводе у дигитални формат.<sup>1</sup>

Дигитализација се врши у намери да се богато наслеђе које представља духовно и културно добро највишег реда забележи и сачува у дигиталном облику. Њени циљеви су трајно очување; широка доступност за научну обраду културе и историје; промоција, презентација и заштита историје и културе; стручна обрада архивског материјала са формирањем базе података или метаподатака – метаподаци су структурирани подаци о културном добру којима се оно идентификује и описује.<sup>2</sup> Једном речју, основни мотив пројеката масовне дигитализације јесте да омогући и побољша приступ писаном наслеђу и информацијама.<sup>3</sup>

<sup>1</sup> Чланом 4 *Правилника о ближим условима за дигитализацију културног наслеђа српских установа културе* одређено је да се дигитализација културног наслеђа врши „ради заштите културног наслеђа и дуготрајног чувања дигиталних објеката, а у циљу: обезбеђивања доступности информација о културном наслеђу, омогућавања размене података између установа заштите, стварања нове и допуне постојеће документације о културном наслеђу, промоције и представљања културног наслеђа, повећања броја корисника, стварања нових садржаја и увођења нових услуга“; приступљено 30. марта, 2023. <https://www.paragraf.rs/propisi/pravilnik-blizi-uslovi-za-digitalizaciju-kulturnog-nasledja-republika-srbija.html>.

<sup>2</sup> S. Budak, D. Igrec, *Priprema metapodataka u Excel tablici*, у: Digitalizacija: radovi, Štrigova / Sv. Martinna Muri 2022, 95–114.

<sup>3</sup> „Дигитални документ настао дигитализацијом постаје извор чији садржај представља културно и научно наслеђе“; *Правилник о ближим условима за дигитализацију библиотечко-информатичке грађе и извора*, (члан 7); приступљено 30. марта 2023, <https://www.pravno-informacioni-sistem.rs/SlGlasnikPortal/eli/rep/sgrs/ministarstva/pravilnik/2017/102/1/reg>

## РУКОПИСНА ГРАЂА

Писана реч је у средњем веку свакако доживела свој врхунац у рукописима, односно рукописним књигама (кодексима). Највећи број рукописа су литургијски или богословски и они превладавају у модерним колекцијама и у средњовековним инвентарима манастирских библиотека. Цивилизација рукописа и рукописних књига, састављених на пропадљивом материјалу (папирус, пергамент, папир), подразумевала је и њихово преписивање. Наравно, преписивање је било условљено и потребом да рукописи допру до заинтересованих читалаца. Селидба грчких рукописа из Византије на Запад била је један од најважнијих путева којима се тамошњи латински свет упознавао са културним наслеђем античке Грчке и Византије. То интелектуално и културно благо чинили су римско право, грчко песништво, филозофија и наука. Трансмисијом рукописа и рукописних књига, дакле, непроцењиве цивилизацијске вредности пренете су у наслеђе европским народима.<sup>4</sup> По свом значају оне се могу сматрати ванвременским и постале су саставни и неизоставни део цивилизације којој данас припадамо. Најстарије штампане књиге познате су као инкунабуле. Инкунабуле имају сличности са рукописним кодексима у погледу обликовања слова, изостављања насловне стране (место издавања, штампар и година издања углавном су наведени у колофону), употребе скраћеница, повезивања у корице пресвучене кожом.<sup>5</sup>

Рукописна и стара штампана књига својом садржином, обликом писма, нормом правописа, језичким и текстолошким одликама, украсима и ликовним орнаментима, начином повеза и материјалом корица и листова, преносник је садржаја културе протеклих времена. Функција књиге као медија јесте да кроз димензију времена чува и преноси „информације о прошлости једног друштва, његовим успонима и падовима, вредностима и идеалима. Комуникација у димензији простора обезбеђује функционисање друштва, док комуникација у димензији времена обезбеђује континуитет културе”.<sup>6</sup>

Развојем информационе технологије подаци о раритетним публикацијама постали су доступни јавности путем електронских каталога и дигиталних колекција на интернету. Формирањем дигиталних библиотека, корисници имају могућност да прелистају и прочитају целокупну

<sup>4</sup> Р. Радић, *Византијинци и писана реч*, Читалиште, 38, Панчево 2021, 11–14.

<sup>5</sup> С. Вучковић, *Инкунабуле на српским језицима у Србији*, у: *Рукописи и стара штампана књига: зборник радова*, Београд, Нови Сад 2018, 99–100.

<sup>6</sup> М. Андевски, Ж. Вучковић, *Пролејомена за кријичку његајоцију медија*, Вршац, Нови Сад 2012, 7.

садржину публикације, а библиотекари да каталожке описе о непотпуним публикацијама и издањима које је тешко идентификовати допуне разрешеним и потврђеним подацима.

### ТЕРЕНСКО ИСТРАЖИВАЊЕ

Трагови времена видљиви су на књигама које се описују. Велики број публикација није до нас дошао у оригиналном издању у каквом је изашао испод штампарске пресе. Током истраживања понекад је потребно описати примерке који нису комплетни. Некада су то само фрагменти, или чак један лист неке публикације. Дешава се и то да су књиге током времена прекоричаване. Власници су, према својим потребама, спајали и укоричавали више издања или њихове делове у једну књигу или спајали више разнородних књига укоричених у једне корице и тако стварали адлигат. Идентификација књиге и њена обрада нарочито су сложене уколико недостају почетни и завршни делови публикације, илустрације и други додаци. Сви подаци о раритету бележе се у опису: комплетност, односно недостајући, волантни и другачије сложени листови, затим врста повеза и спајање више наслова у једну књигу. При овим сложеним пословима неопходно је консултовање штампаних библиографија и каталога, а данас су од велике помоћи електронски каталози и дигиталне збирке. Понекад је тек уз упоређивање сваког листа примерка са дигиталном копијом негде на интернету могуће обрадити раритет.<sup>7</sup> И при томе је потребна пажња и опрез, јер се и при дигитализацији дешавају грешке, а дигитализован примерак не мора бити комплетан. Примера ради, Спишки ћирилични одломак од 6 пергаментних листова из словачке збирке у Братислави, који је вероватно страдао у пожару у кући проф. Алојза Мишковича у Кежмароку, објављен је раније, 1929. године, уз приложене фотографије одломка. За српске научне раднике нашег времена ове претходне фотографије биле су једини доказ постојања тог рукописа.<sup>8</sup>

Вредно помена је да су власници или читаоци књига остављали на појединим примерцима своје белешке. Рукописни записи, потписи, посвете, печати, екслибриси и старе сигнатуре изузетно су културно-историјско сведочанство. Казују о кретању књиге, промени властности, њеној историји и судбини и извор су многих других по-

<sup>7</sup> А. Дрпшин, *Сйара шйямјана књиа у елекйронским базама йодайака*, Читалиште, 38, Панчево 2021, 36–37.

<sup>8</sup> З. Ранковић, Б. Тодић, *Срйске рукописне књије у Словачкој*, Београд 2016, 47–48.

датака. Рукописни записи могу пружити информације о пожарима, ратним страдањима, временским катастрофама, политичким приликама, о свакодневном животу људи, о цени књиге, уља, вина, платна, хартије, о трговачким пословима, о дуговима које је неко направио или вратио, о путовањима, о давању деце „на“ школу, о предметима у школи, о браковима и рођењима, па и о смрти.<sup>9</sup> За стару књигу од изузетне важности су подаци о начину на који је она доспела у библиотеку.<sup>10</sup> Све ове пронађене информације, при детаљној каталогској обради књиге, постају претраживи корисницима електронског каталога библиотеке.

### СРЕДЊОВЕКОВНА СРПСКА БИБЛИОТЕЧКА ГРАЂА

Недовољно истражена средњовековна српска библиотека може указивати на још једну, за национални идентитет Срба суштински важну, културну трансмисију. Дигитализацијом писане баштине најављује се могућност новог, интерактивног истраживачког приступа.

Током своје историје српски народ је насељавао широка просторства Балкана и средње Европе, а са њим су делиле судбину и његове рукописне књиге. Сачувани рукописни фонд представља, на жалост, тек мањи део некадашњег, садржином и уметничким дOMETИМА, богатог наслеђа. Многе српске рукописне књиге данас се налазе далеко ван граница простора на којима живе Срби у оквирима својих држава или етничких заједница. Оне су заступљене у јавним и приватним рукописним колекцијама широм света, где су доспеле стицајем различитих околности. Отуда се као природан, научни и, пре свега, национални задатак намеће њихово проучавање.

Будући да је реч о споменицима епоха сасвим другачијих од наше, њихово одређивање националним, дакле модерним, критеријумом у методолошком погледу веома је незахвално. Нивои међусобне протканости живота хришћана југоисточне Европе током позног средњег века и у постсредњовековном периоду, савременом човеку тешко су разумљиви. Свесни тога, истраживачи као пресудни критеријум за одлучивање о томе које ће књиге из иностраних збирки наћи своје место у серији каталога српских рукописних књига, одлучују да буде језик којим су писане. То не значи да нема и других рукописа чији су настанак или трајање

<sup>9</sup> Љ. Стојановић, *Сџари српски записи и нађиђиси, I–VI*, Београд 1902–1926.

<sup>10</sup> Савремени описи српских средњовековних рукописа садрже ове податке, уколико они постоје: Д. Ђрђић, Б. Тодић, З. Ранковић, *Ђирилске рукописне књиге Библиотекe Српске Патријаршије; књ. 1. Апостоли*, Београд 2022, 14.

имали везе са Србима у политичко-географском, културном или било ком другом погледу.

Приступ српских истраживача средњовековној књизи формиран је искуством рада у институцијама у којима су она похрањена. Управа Библиотеке Српске Патријаршије у Београду покренула је научно-истраживачки пројекат под називом *Испрживање, евиденцирање и научни опис српских средњовековних рукописа у иностранним збиркама*. За реализацију овог пројекта формирана је научна комисија коју чине археографи, историчари уметности, историчари српске средњовековне књижевности, палеослависти, историчари и теолози. Циљ овог пројекта јесте научна обрада српских средњовековних рукописа у иностраним колекцијама. Тиме се, на одређен начин, враћа српско писано културно благо расејано у свету, бар у оваквој - сазнајној форми.

Комисија је истражила српске рукописе у збиркама на територији Чешке, Словачке, Мађарске, Аустрије, Швајцарске, Пољске, Француске и Италије. Рукописи су проучавани превасходно као драгоцени извори за историју, лингвистику, књижевност, право, филологију и палеографију. Међутим, поједини примерци те колекције значајни су и због уметничке опреме јер су их даровити калиграфи украшавали иницијалима и заставицама, да би потом били повезивани у кожне повезе, такође украшене позлатом и утиснутим орнаментима. Њихов орнаментални репертоар, који је настајао у временском опсегу омеђеном XIII и XVIII веком, пружа, бар у основним цртама, преглед најважнијих токова у оновременој илуминацији српске рукописне књиге.

Културноисторијска усмереност пројекта утицала је донекле и на избор и поредак података који би требало да олакшају сагледавање целине српског рукописног наслеђа. То се посебно односи на могућност атрибуције међусобно растурених делова некадашњих кодекса који се данас налазе у различитим збиркама.

Описи рукописа урађени су на основу непосредног увида и накнадне обраде. Због ограниченог времена за рад у установама који чуваје рукописе, велику помоћ у накнадној обради података пружила је могућност израде фотографских снимака. Радом „на терену“ није било могуће извршити дигитализацију комплетних рукописа, већ само фотографисати дигиталним фото-апаратом репрезентативне примере, при отежаним светлосним условима – уобичајени услови у фотостудију су изостали (пре свега адекватна расвета) па се фотографисање често вршило уз дневно осветљење. На тај начин формирана је база података и уз помоћ рачунара омогућен је брз и поуздан приступ информацијама. Развој графичких картица са брзим приказом слика у пуном колору,

на одговарајућим висококвалитетним мониторима, допринео је константном побољшању приказа слике у дигиталном облику. Обрадом дигиталне слике, појачавањем контраста, филтрацијом, колоризацијом, увећањем, омогућена је лакша перцепција и анализа детаља, као и преношење даље на папир. Папир је још увек најдуготрајнији носач информација и треба имати у виду да дигитална ера траје тек нешто више од 30 година. Важно је подсетити да дигитални формат не може дочарати какав је осећај када се средњовековна књига држи у рукама.

Резултати рада у националним институцијама (Чешка, Словачка) публиковани су у виду каталога,<sup>11</sup> а важан део ових каталога јесу илустрације са палеографским албумом.<sup>12</sup> Део *Илустрације* садржи репрезентативне репродукције минијатура и сликаног украса српских рукописних књига које су похрањене у црквеним ризницама, библиотекама, музејима и другим институцијама. Палеографски албум садржи, у начелу, репродукције из свих српских рукописних књига уз настојање да из сваког рукописа буду заступљени сви писари, ако их има више. За сваког писара издвојена је по једна страна, а посебно су додаване – изузетно – странице са писаревим записима. Основно начело распореда репродукција, како украса тако и писарских руку, без обзира на збирку, јесте хронолошки поредак – од најстаријих до најмлађих. Тај поредак је прикладан за палеографска истраживања развоја писма.<sup>13</sup>

### СРПСКА АРХИВСКА ГРАЂА – ДИГИТАЛИЗАЦИЈА

Како савремена историографија почива на изворној грађи, потребно је поменути и рад са архивском грађом и предочити један конкретни начин њенога презентовања јавности.

Вишегодишњи труд приређивача професора Зорана Ранковића (Православни богословски факултет Универзитета у Београду) и докторанда Мирослава Лазића (Археографско одељење Народне библиотеке Србије у Београду) на проучавању и класификацији архивске грађе Митрополије деоградске и Епархије браничевске преточен је у седмотомно дело *Уредбе и уговорни Митрополије деоградске (1835–1920)*, односно *Одлуке и решења Епархије браничевске (1920–1941)*, које је објављено у оквиру библиотеке Архива Епархије браничевске, Одбора за

<sup>11</sup> И. Шпадијер, В. Тријић, З. Ракић, З. Ранковић, *Српске рукописне књиге у Чешкој*, Београд 2015; З. Ранковић, Б. Тодић, *Српске рукописне књиге у Словачкој*, Београд 2016.

<sup>12</sup> *Српске рукописне књиге у Чешкој*, 145–233; *Српске рукописне књиге у Словачкој*, 49–99.

<sup>13</sup> *Српске рукописне књиге у Мађарској. Илустрације и палеографски албум*. приредио З. Ранковић, Београд 2018.

просвету и културу Епархије браничевске у Пожаревцу.<sup>14</sup> Систематско истраживање архиве Епархије браничевске двојица приређивача започела су крајем 2006. године, а с обзиром на то да је већ на почетку истраживачког рада констатовано да су у питању историјски извори не само од обласног, већ и од општег значаја, инициран је пројекат да се најзначајнији део архивске грађе публикује и тако представи широј научној и црквеној јавности. Одбор за просвету и културу Епархије браничевске покренуо је посебну библиотеку Архива Епархије браничевске у оквиру које су у периоду од 2010. до 2013. године објављивани тематски конципирани зборници докумената (углавном уредаба, прописа, препорука и решења), који су садржали грађу датiranу до Другог светског рата. Пошто се по значају међу историјским изворима издвајају уредбе и прописи Митрополије београдске до 1920. године управо је ова архивска грађа ушла у прва четири тома ове едиције, а затим је у оквиру петог, шестог и седмог тома публикована архива Епархије браничевске до 1941. године. Са становишта црквене администрације у структури архивске грађе Митрополије београдске (1835–1920) и Епархије браничевске (1921–1941) издвајају се две целине: прва обухвата изворе од 1835. године, па све до обнове Српске православне цркве, односно 1922. године када је после обнове Епархије браничевске (1921) установљен епархијски Духовни суд у Пожаревцу; док друга целина обухвата период до почетка Другог светског рата. Старија архивска грађа обухвата први период, када је Пожаревац био седиште Пожаревачког протопрезвитерата, који је био мања црквено-управна јединица у саставу Митрополије београдске. У оквиру ове грађе налазе се преписке које се односе на брачне парнице и дозволе за брак, али и документи о општим организационим и богословским питањима Цркве, о њеном значају и утицају у тадашњем српском друштву, као и они који осликавају однос цркве и црквене јерархије према држави и владарима. Велики број докумената потписали су митрополити, као поглавари Православне цркве у Кнежевини Србији, у првим деценијама после добијања политичке и црквене самосталности. Из саме чињенице да већински корпус архивске грађе потиче од Митрополије београдске и њене највише црквене јерархије, публиковани историјски извори превазилазе регионалне оквире, те се могу сматрати врло важним за истраживаче новије српске историје. Треба истаћи да је објављивањем

<sup>14</sup> *Уредбе и прописи Митрополије београдске* (четири књиге) и *Одлуке и решења Епархије браничевске* (три књиге), приредили З. Ранковић, М. Лазић, седам књига, Одбор за просвету и културу Епархије браничевске, Пожаревац 2010–2013.



ових свезака научној јавности представљена архивска грађа Епархије браничевске која је била готово непозната, будући да је у научним радовима изузетно ретко навођена.<sup>15</sup> Архивска грађа дата је хронолошким редом, а због прегледности сваки документ има свој редни број испод којег се налази сведени опис садржаја. Допринос овог издања српској архивистици јесте и блок са репродукованим документима (у свих седам издања) који доноси савршенији увид у аутентични изглед грађе, језика и правописа из тог периода. Испод сваког публикованог документа, у виду потписаних легенди, налази се редни број тог документа у самој публикацији, а уколико је он вишестраничан у загради је дат број стране тог сложеног документа. Датуми који су навођени у документима дати су по старом, односно Јулијанском календару, који је у том периоду био у употреби. Грађа је исписана различитом писарском руком, а свака рука има свој аутентични дуктус. У овој публикацији текст изворних докумената дат је у транслитерисаном облику, тј. изворне графеме доследно се транспонују графемама исте звучне вредности.

Изабраним методолошким приступом приликом објављивања дигитализоване архивске грађе у њеном изворном облику, приређивачи су задовољили критеријуме савремене науке, а историјске изворе су учинили доступним истраживачима, који припадају различитим историјским дисциплинама, али и теолозима, културолозима, социолозима, андрагозима и филолозима.<sup>16</sup>

<sup>15</sup> *Уредбе и њројиси Миџројолије деоџрадске 1835–1856*, приредили З. Ранковић, М. Лазић, Пожаревац 2010, 14–15.

<sup>16</sup> На овај начин приређена изворна грађа постаје основ за специфична филолошка истраживања, видети нпр: З. Ранковић, *О српскословенским и рускословенским фонетским одележјима уредаба и њројиса Миџројолије деоџрадске*, Славистика, 19, Београд, 2015, 140–144; З. Ранковић, *Графијска и орџоџрафско-фонетска одележја уредаба и њројиса Миџројолије деоџрадске*, у: Теолингвистичка проучавања словенских језика: зборник радова, Београд 2013, 465–472; З. Ранковић, И. Кнежевић, *О неким асџекџима црквеноџ админисџраџивноџ сџила*, у: Филологија културе: зборник радова, Београд, 2016, 65–75; Z. Ranković, I. Knežević, *On lexemes of foreign origin in church administrative style documents*, Elpis, 24, Białystok 2022, 29–33. и др.

### ЗАКЉУЧАК

Живимо у времену сталне технолошке и сваке друге промене. Сведоци смо убрзаног комуникацијског развоја библиотечке и архивске грађе у дигиталном облику. Ова грађа, као културно наслеђе, исувише је важна да би постојала само у свом изворном облику. Њеном дигитализацијом мења се и однос према артефактима историје и културе. У многим случајевима оно што није доступно онлајн неће се ни користити, а технологија је та која омогућава памћење, репродукцију и комуникацију свих постигнућа људскога ума и руку.

Изграђујући однос према прошлости ствара се идентитет заједнице, идентитет библиотеке, али и професионални, па и идентитет сваког појединца. Помоћу виртуелног окружења, вредности које се чувају у библиотекама, затворене првенствено ради заштите, могуће је оживети и позвати истраживаче на њихово ново ишчитавање.

Рукописно наслеђе се не уништава, јер оно сведочи о културним дометима етноса који га баштини. Старо српско рукописно и архивско наслеђе је, на жалост, у великој мери уништено у ратовима, природним непогодама и нагрижено зубом времена. Ипак, сачувани остаци, од којих су неки расути по збиркама и библиотекама широм света, сведоче о сјају једнога времена – његовим уметничким и духовним потребама и интересовањима, дометима и укусу епохе и њене елите. Отуда се као природан, научни и, надасве, национални задатак намеће њихово проучавање и презентовање.

## ЛИТЕРАТУРА:

- Andevski, Milica, Željko Vučković. *Prolegomena za kritičku pedagogiju medija*. Том 55. Visoka škola strukovnih studija za obrazovanje vaspitača „Mihailo Palov“; Filozofski fakultet, Vršac; Novi Sad 2012.
- Budak, Silvija, Dino Igrec. „Priprema metapodataka u Excel tablici.“ у: *Digitalizacija: radovi*, Hrvatsko arhivističko društvo, Štrigova / Sv. Martinna Muri, 2022.
- Вучковић, Светлана. „Инкунабуле на страним језицима у Србији.“ у: *Рукописи и сџара шџамџана књиџа: зборник радова*, Заједница матичних библиотека Србије; Библиотека Матице српске, Београд; Нови Сад 2018.
- Грдић, Душица, Бранко Тодић, Зоран Ранковић. *Бирилске рукописне књиџе Библиотеке Српске Патријаршије; књ. 1*. Апостоли, Библиотека Српске патријаршије, Београд 2022.
- Драпшин, Александра. „Стара штампана књиџа у електронским базама података.“ *Чиџалишиџе*, 38, Панчево 2021.
- *Одлуке и решења Еџархије браничевске* (три књиџе), приредили Зоран Ранковић, Мирослав Лазић, Одбор за просвету и културу Епархије браничевске, Пожаревац 2010–2013.
- Радић, Радивој. „Византинци и писана реч.“ *Чиџалишиџе*, 38, Панчево 2021.
- Ранковић, Зоран, Бранислав Тодић. *Српске рукописне књиџе у Словачкој*, Библиотека Српске патријаршије, Београд 2016.
- Стојановић, Љубомир. *Сџари српски записи и најџиси, I–VI*, Београд 1902–1926.
- *Српске рукописне књиџе у Мађарској, Илустрације и џалеоџрафски албум*, приредио Зоран Ранковић, Библиотека Српске патријаршије, Београд 2018.
- *Уредбе и џројиси Миџројолије деоџрадске* (четири књиџе), приредили Зоран Ранковић, Мирослав Лазић, Одбор за просвету и културу Епархије браничевске, Пожаревац 2010–2013.
- Шпадијер, Ирена, Владан Тријић, Зоран Ракић, Зоран Ранковић, *Српске рукописне књиџе у Чешкој*, Библиотека Српске патријаршије, Београд 2015.

ZORAN RANKOVIĆ  
zrankovic@bfspc.bg.ac.rs  
<https://orcid.org/0000-0003-2333-5527>

МАЈА АЋИМОВИЋ  
macimovic@bfspc.bg.ac.rs  
<https://orcid.org/0000-0001-7395-8437>

University of Belgrade  
Faculty of Orthodox Theology  
Belgrade

### **MEDIEVAL SERBIAN LIBRARY AND ARCHIVAL MATERIALS: FIELD RESEARCH AND DIGITIZATION**

*Abstract:* Over the years, libraries and archives have increasingly translated manuscripts into digital format. Innovative technologies employed in the process have proven to be crucial in the protection and presentation of national cultural heritage is vital, and they should be used. Digitization of valuable national library and archive materials provides opportunities for long-term preservation, promotion, and quick and facilitated access to the general audience and researchers, thus enabling further study. It is assumed that several thousand Serbian medieval manuscripts and even larger archival materials are preserved in library funds worldwide. The specifics of research in library collections are confined by time and space. However, with the digitization of such material, time frames are extended, simplified, and allow the changes of the initially perceived impressions during the research.

This paper will present fieldwork experiences in the digitization of Serbian medieval manuscripts and their long-term goals. Also, it will show up on the opportunities of presenting digital records of the cultural heritage of Serbia preserved around the world.

*Keywords:* cultural heritage, medieval manuscripts, medieval library, archival material, research, digitization, fieldwork experience.